

TÜRKİYE-KIRGIZISTAN İKİLİ EKONOMİK VE TİCARİ İLİŞKİLERİ BİLGİ NOTU

1. GİRİŞ

Kırgızistan, tarihte ilk Türk Devleti'nin kurulduğu ve Türklerin Müslümanlığı ilk defa kabul ettikleri topraklarda yer alması bakımından Türkiye açısından müstesna yere sahip bir ülkedir. Bugün, iki ülke arasındaki 5.000 kilometrelik mesafe, aynı kanı taşıyan, aynı dine ve dile sahip halklarımızın gönülleri arasındaki yakınlık ile kısalmaktadır. Ticaret, bu anlamda, mesafeleri aşan bu kardeşliğin sağlam dokusuna atılan ek dikiş vazifesi görmektedir.

Türkiye, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, 16 Aralık 1991 tarihinde, Kırgız Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olmuş ve iki ülke arasında ilk diplomatik ilişki 29 Ocak 1992 tarihinde kurulmuştur.

İki ülke arasındaki ticari ilişkiler ise, 29 Mayıs 1991 tarihinde, Ankara'da imzalanan, "Ekonomik ve Ticari İşbirliğine Dair Protokol" ile başlamıştır. Bu çerçevede, "Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması" ile "Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması", sonraki dönemlerde imzalanan önemli ticari ve ekonomik anlaşmalardan bazılarıdır.

Türkiye ve Kırgızistan arasında başlangıcından bu yana karşılıklı dostluk anlayışı içerisinde 23 yıldır kesintisiz süren yakın ekonomik ve ticari işbirliğinin, yakın bir dönemde 1 milyar dolar seviyesine çıkartılması hedeflenmektedir.

2. EKONOMİK VE TİCARİ İLİŞKİLERİNİN GELİŞİMİ VE MEVCUT DURUMU

2.1. İhracat-İthalat-Dış Ticaret Dengesi

2.1.1. Dış Ticaret Dengesi

Türkiye ve Kırgızistan arasındaki ticari ilişkiler tarihsel olarak incelendiğinde; ikili ticarete Türkiye'nin daima ticaret fazlası verdiği görülmektedir. İki ülke arasındaki dış ticaret hacminin, 1992-1997 yılları arasında artan bir seyir izlerken, 1998 ve 1999 yıllarında gerilediği görülmektedir. Bu düşüşün temel sebebi olarak, Uzakdoğu Asya'da başlayan ve daha sonra Rusya Federasyonu'nu derinden etkileyen global ekonomik kriz gösterilmektedir.

2002 yılında yaklaşık 41,6 milyon dolar seviyesinde olan iki ülke arasındaki ticaret hacmi ilk defa 2005 yılında 100 milyon dolar seviyesini aşmış, 2014 yılında ise bir önceki yıla göre % 14,5 oranında artarak 487 milyon dolara ulaşmıştır. Ancak, iki ülke arasındaki dış ticaret hacminde, 2015 yılı ilk 8 ayı (Ocak-Ağustos) verilerine göre, bir önceki yılın aynı dönemine kıyasla % 18,2 gerileme kaydedilmiştir. Bahse konu gerilemenin Türkiye'nin Kırgızistan'a olan ihracatında görülen % 24,4 oranındaki azalmadan kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

Türkiye'nin, Kırgızistan ile ticaretinin sektörel dağılımı genel olarak incelendiğinde, ihracatımızda sanayi ürünlerinin % 99,2 gibi yüksek bir paya sahip olduğu, ithalatımızda ise tarım ürünlerinin % 84,1 oranında yüksek bir pay aldığı görülmektedir.

Tablo 1. Türkiye-Kırgızistan Dış Ticaretinin Tarihsel Gelişimi

Yıl	İhracat \$ / Bin	İhracat Değişim %	Genel İhracata Oranı %	İthalat \$ / Bin	İthalat Değişim %	Genel İthalata Oranı %	Hacim \$ / Bin	Denge \$ / Bin
2004	74.702	82,8	0,12	13.384	22,7	0,01	88.085	61.318
2005	89.529	19,8	0,12	14.113	5,4	0,01	103.642	75.417
2006	132.172	47,6	0,15	27.455	94,5	0,02	159.627	104.717
2007	181.311	37,2	0,17	45.020	64,0	0,03	226.331	136.291

2008	191.351	5,5	0,14	47.974	6,6	0,02	239.325	143.376
2009	140.002	-26,8	0,14	31.446	-34,5	0,02	171.448	108.556
2010	129.202	-7,7	0,11	30.900	-1,7	0,02	160.102	98.302
2011	180.241	39,5	0,13	52.123	68,7	0,02	232.364	128.118
2012	257.470	42,8	0,17	45.226	-13,2	0,02	302.697	212.244
2013	388.336	50,8	0,26	36.964	-18,3	0,01	425.300	351.372
2014	421.431	8,5	0,27	65.648	77,6	0,03	487.079	355.783
2014 / (1-8)	277.367	15,9	0,26	42.945	91,6	0,03	320.312	234.422
2015 / (1-8)	209.776	-24,4	0,22	52.019	21,1	0,04	261.795	157.757

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı

2.1.2. İhracat

Kırgızistan'a ihracatımız 2002 yılından itibaren artış sürecine girmiş ve o tarihte 24 milyon dolar seviyesinde olan ihracatımız, 2013 yılında, bir önceki yıla göre % 51,1 oranında artarak 389,1 milyon dolara ulaşmıştır. Böylece, 2002-2013 yılları arasında yılda ortalama % 33,4 oranında, toplamda ise 16,2 katlık bir ihracat artışı sağlanmıştır.

Ancak, Türkiye'nin Kırgızistan'a ihracatının, son zamanlarda yoğunluğunu artırarak kendini gösteren Rusya merkezli jeopolitik ve ekonomik dalgalanmaların ülke pazarına yansımaları ile ortaya çıkan ekonomik durgunluk sonucunda, ivme kaybettiği görülmektedir.

Türkiye'nin Kırgızistan'a ihracatı 2014 yılında % 8,5 artarken, 2015 yılı ilk 8 ayı (Ocak-Ağustos) verilerine göre, bir önceki yılın aynı dönemine kıyasla % 24,4 gerileme kaydedilmiştir.

Bu durumun, Türkiye'nin diğer Avrasya Birliği ülkelerine ihracatında yaşanan gerileme ile paralellik arz ettiği görülmektedir. Ayrıca, bu düşüşte, Kırgızistan'ın Avrasya Gümrük Birliği'ne girişinin de Türkiye dahil 3. Ülkelerde yarattığı "ticareti saptırıcı etkinin" de kendini gösterdiği değerlendirilmektedir.

- Türkiye'nin Kırgızistan'a İhracatında Öne Çıkan Ürünler

Dörtlü GTİP üzerinden 2014 yılında Kırgızistan'a ihracatımızda ilk sırayı, 61 milyon dolar ve 36,5'lik artış ile mücevherci eşyası ve aksamı almıştır. İkinci sırada 6109 pozisyonunda bulunan ve 19,5 milyon dolarlık değer ile tişörtler, fanilalar, atletler, kaşkorseler ve diğer iç giyim eşyası (örme) yer almaktadır. Ancak ikili GTİP üzerinden değerlendirdiğimiz takdirde 61 - örme giyim eşyası ve aksesuarları faslında ihracat değeri 63 milyon dolardır. Halılar, temizlik ürünleri, plastikten mamül ürünler, kakao içermeyen şeker mamülleri, elektrikli eşyalar sırasıyla diğer en çok ihraç ettiğimiz ürünlerdir.

Tablo 2. Türkiye'nin Kırgızistan'a Mal Bazında İhracatı (2014)

GTIP Dörtlü Kodu	GTIP Dörtlü Adı	2014			
		\$ (Önceki Yıl)	\$	Ülke içinde Payı (%)	Değişim (%)
7113	MÜCEVHERCİ EŞYASI VE AKSAMİ (KIYMETLİ METALLERDEN VEYA KIYMETLİ METALLERLE KAPLAMA METALLERDEN)	60.854.741	83.083.177	19,70	36,53
6109	TİŞÖRTLER, FANİLALAR, ATLETLER, KAŞKORSELER VE DİĞER İÇ GİYİM EŞYASI (ÖRME)	19.131.766	19.481.266	4,62	1,83
6110	KAZAK, SÜVETER, HIRKA, YELEK VB. EŞYA (ÖRME)	13.980.475	18.041.142	4,28	29,05

5702	DOKUNMUŞ HALILAR VE DOKUMAYA ELVERİŞLİ MADDELERDEN DİĞER YER KAPLAMALARI	29.856.862	17.837.656	4,23	-40,26
9619	HİJYENİK HAVLULAR VE TAMPONLAR, BEBEK BEZLERİ VE BENZERİ HİJYENİK EŞYA	12.211.750	16.850.747	4,00	37,99
3916	PLASTİKTEN MONOFİLLER, İNCE VE KALIN ÇUBUKLAR VE PROFİLLER (ENİNE KESİTİNİN EN GENİŞ YERİ > 1MM)	8.845.410	9.839.099	2,33	11,23
1704	KAKAO İÇERMİYEN ŞEKER MAMULLERİ (BEYAZ ÇİKOLATA DAHİL)	7.949.625	8.238.056	1,95	3,63
8516	ELEKTRİKLİ SU ISITICILARI, ELEKTROTERMİK CİHAZLAR, ORTAM ISITICILARI, SAÇ VE EL KURUTUCULARI, ÜTÜLER	6.707.631	7.644.542	1,81	13,97
8544	İZOLE EDİLMİŞ TELLER, KABLOLAR VE DİĞER ELEKTRİK İLETKENLER; TEK TEK KAPLANMIŞ LİFLERDEN OLUŞAN FİBE	6.232.820	7.376.310	1,75	18,35
6203	ERKEKLER VE ERKEK ÇOCUK İÇİN TAKIM ELBİSE, TAKIM, CEKET, BLAZER, PANTOLON, TULUM VE ŞORT (YÜZME KİY	3.962.538	6.460.069	1,53	63,03
8708	KARAYOLU TAŞITLARI İÇİN AKSAM, PARÇA VE AKSESUARLAR	4.561.348	6.236.946	1,48	36,73
5407	SENTETİK FİLAMENT İPLİKLERİNDEN DOKUNMUŞ MENSUCAT	4.612.636	5.825.183	1,38	26,29
6006	DİĞER ÖRME MENSUCAT	3.388.752	5.595.893	1,33	65,13
6403	DIŞ TABANI KAUCUKTAN, PLASTİK MADDEDEN, TABİİ VEYA TERKİP YOLUYLA ELDE EDİLEN KÖSELEDEN VE YÜZÜ DERİ	6.250.671	4.991.093	1,18	-20,15
6104	KADIN VE KIZ ÇOCUK İÇİN TAKIM ELBİSE, TAKIM, CEKET, BLAZER, ETEK, PANTOLON, TULUM VE ŞORT (ÖRME)(YÜZ	3.803.012	4.791.848	1,14	26,00
3917	PLASTİKTEN HORTUMLAR, BORULAR VE BAĞLANTI ELEMANLARI (MANŞON, NİPEL, DİRSEK, FLANŞLAR, VB.)	4.156.937	4.553.809	1,08	9,55
6111	BEBEK İÇİN GİYİM EŞYASI VE AKSESUARI (ÖRME)	5.383.823	4.233.326	1,00	-21,37
6204	KADINLAR VE KIZ ÇOCUK İÇİN TAKIM ELBİSE, TAKIM, CEKET, BLAZER, ELBİSE, ETEK, PANTOLON ETEK, VB.(YÜZM	4.037.544	4.204.525	1,00	4,14
6108	KADIN VE KIZ ÇOCUK İÇİN KOMBİNEZON, JÜP VEYA JÜPON, SLİP VE KÜLOT, GECELİK, PİJAMA, LİZÖZ, BORNOZ VB	4.786.683	4.152.308	0,98	-13,25
8536	GERİLİMİ 1000 VOLTU GEÇMEYEN ELEKTRİK DEVRESİ TEÇHİZATI (ANAHTARLAR, RÖLELER, SİGORTALAR, FIŞLER, KU	5.495.899	4.012.598	0,95	-26,99
	LİSTE TOPLAMI	216.210.923	243.449.593	57,73	
	ÜLKE TOPLAMI	388.335.613	421.725.396	100,00	

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı

2.1.3. İthalat

Kırgızistan'dan ithalatımız 2014 yılında bir önceki yıla göre % 77,6 gibi yüksek bir oranda artarak 65,6 milyon dolara çıkmıştır. Ayrıca, Türkiye'nin Kırgızistan'dan ithalatında, 2015 yılı ilk 8 ayı (Ocak-Ağustos) verilerine göre, bir önceki yılın aynı dönemine kıyasla % 21,1 oranında artış kaydedilmiştir.

Kırgızistan'dan ithalatımızda en önemli kalem olan kuru fasulyenin üretiminde ve satımında görülen mevsimsel değişimler bu durumun ana sebebi olarak değerlendirilmektedir.

- Türkiye'nin Kırgızistan'dan İthalatında Öne Çıkan Ürünler

2014 yılında Kırgız Cumhuriyeti'nin Türkiye'ye yönelik ihracatında en önemli kalem 24,3 milyon Dolar ile kuru fasulye olmuştur. Kuru fasulye Türkiye'ye ihraç edilen ürünlerin arasında %37'lik payı almaktadır. İkinci sırada 12,9 pay ile 8,5 milyon Dolarlık pamuk ihracatı olmuştur. Üçüncü sırayı 7,9 milyon bakır döküntü ve hurdaları, dördüncü sırayı 5,3 milyon Dolar ile sebze ve sebze karışımları almıştır.

Tablo 3. Türkiye'nin Kırgızistan'dan Mal Bazında İthalatı (2014)

GTIP Dörtlü Kodu	GTIP Dörtlü Adı	2014			
		\$ (Önceki Yıl)	\$	Ülke içinde Payı (%)	Değişim (%)
0713	KURU BAKLAGİLLER (KABUKSUZ) (TANELERİ İKİYE AYRILMIŞ)	12.953.862	24.250.104	36,94	87,20
5201	PAMUK (KARDE EDİLMEMİŞ VEYA PENYELENMEMİŞ)	6.080.367	8.497.008	12,94	39,74
7404	BAKIR DÖKÜNTÜ VE HURDALARI	239.860	7.850.866	11,96	3.173,10
0711	GEÇİCİ OLARAK KONSERVE EDİLMİŞ SEBZELER	4.342.351	5.298.490	8,07	22,02
7602	ALUMİNYUM DÖKÜNTÜ VE HURDALARI	2.448.256	5.048.020	7,69	106,19
0504	HAYVAN BAĞIRSAK, MESANE VE MİDESİ (TAZE, SOĞUTULMUŞ, DONDURULMUŞ, TUZLANMIŞ, SALAMURA, KURUTULMUŞ VE	4.335.382	4.962.849	7,56	14,47
7108	ALTIN (PLATİN KAPLAMALI ALTIN DAHİL) (İŞLENMEMİŞ VEYA YARI İŞLENMİŞ YA DA PUDRA HALİNDE)	1.683.514	3.036.088	4,62	80,34
0802	DİĞER KABUKLU MEYVELER (TAZE/KURUTULMUŞ) (KABUĞU ÇIKARILMIŞ/SOYULMUŞ)	1.842.260	2.703.537	4,12	46,75
7403	RAFİNE EDİLMİŞ BAKIR VE BAKIR ALAŞIMLARI (HAM)	22.919	1.237.796	1,89	5.300,74
7801	İŞLENMEMİŞ KURŞUN	221.380	657.868	1,00	197,17
7601	İŞLENMEMİŞ ALUMİNYUM	212.640	432.607	0,66	103,45
7113	MÜCEVHERCİ EŞYASI VE AKSAMI (KIYMETLİ METALLERDEN VEYA KIYMETLİ METALLERLE KAPLAMA METALLERDEN)	346.055	395.898	0,60	14,40
0813	MEYVE (KURUTULMUŞ) (0801, 0806'DE KİLER HARİÇ)08. FASILDAKİ SERT VE KABUKLULARIN KARIŞIMLARI	448.868	294.378	0,45	-34,42
3915	PLASTİKTEN DÖKÜNTÜ, KALINTI VE HURDALAR	12.012	141.990	0,22	1.082,07
8474	TOPRAK, TAŞ, METAL CEVHERİ VB. AYIKLAMA, ELEME, TASNİF, AYIRMA, YIKAMA, KIRMA, ÖĞÜTME, YOĞURMA, KALI		104.862	0,16	
4104	SİĞİR (BUFFALO DAHİL) VE AT CİNSİ HAYVANLARIN DABAKLANMIŞ VEYA CRUST (ARAKURUTMALI) POST VE DERİLERİ	330.982	98.445	0,15	-70,26
4102	KOYUN VE KUZULARIN HAM DERİLERİ	21.808	89.793	0,14	311,74
1206	AYÇİÇEĞİ TOHUMU	226.254	63.111	0,10	-72,11
4106	DİĞER HAYVANLARIN DABAKLANMIŞ VEYA CRUST (ARA KURUTMALI) POST VE DERİLERİ	27.799	60.422	0,09	117,35
8414	HAVA VEYA VAKUM POMPALARI, HAVA VEYA DİĞER GAZ KOMPRESÖRLERİ, FANLAR,		57.000	0,09	

	ASPIRATÖRÜ OLAN HAVALANDIRMAYA				
	LİSTE TOPLAMI	35.796.569	65.281.132	99,44	
	ÜLKE TOPLAMI	36.964.084	65.647.764	100,00	

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı

2.2. Türkiye Kredi ve Hibeleri

Eximbank Kredileri:

İki ülke arasında imzalanan 28.04.1992 tarihli Mutabakat Zaptı kapsamında Kırgız Cumhuriyeti Merkez Bankası'na 75 milyon ABD Doları tutarında mal ve proje kredisi açılmış ve toplam 48.13 milyon ABD Dolarlık kısmının kullanımı gerçekleştirilmiştir. Geri ödemelerde yaşanan problemler nedeniyle, 43,57 milyon ABD Doları tutarındaki tüm alacaklar konsolide edilerek 2020 yılına kadar geri ödenecek şekilde yapılandırılmıştır.

Kırgız Cumhuriyeti Milli Bankası'nın Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş.'ye olan borçların silinmesine ilişkin olarak Kırgız Cumhuriyeti adına Kırgız Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti adına Hazine Müsteşarlığı arasında 1 Aralık 2011 tarihinde "Borcun Silinmesi Anlaşması" imzalanmıştır. 2 Nisan 2012 tarihinde Kırgız Cumhuriyeti Parlamentosu söz konusu anlaşmayı onaylamıştır.

Türkiye Kredisi:

28 Haziran 2012 tarihinde Türkiye ve Kırgız Hükümetleri arasında 100 milyon dolarlık kredi ve 6 milyon dolarlık hibe anlaşması imzalanmıştır. 6 milyon dolar geri ödemesiz hibe olarak ve 100 milyon dolarlık kredi 20 yıl süre ve %0,1 oran ile verilmektedir. Söz konusu kredi kapsamında, Kırgız Hükümeti tarafından okul inşaat, yol inşaatı, tarım alet ve makinelerinin alınması, yol inşaat makinelerinin alınması ve asfalt beton fabrikasının inşaatı gibi devletin geliştirilmesine ihtiyaç olduğu önemli altyapı projelerine yönlendirilmiştir.

3. KIRGIZİSTAN'DAKİ TÜRK YATIRIMLARI

Kırgız Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı kayıtlarında göre Kırgızistan'da 370 adet Türk firması şirket aktif olarak faaliyet göstermektedir. Türkiye'de ise 111 adet Kırgız sermayeli şirket bulunmaktadır. Türkiye'nin Kırgızistan'da toplam 325 milyon doları aşan doğrudan yatırımı mevcuttur. 2014 yılında 27 milyon dolar yatırım yapılmıştır. Ancak, Kırgızistan'da küçük sermayelerle yatırım yapan işadamlarımız kazancını burada işini büyütme veya başka alanlarda yatırım yapmak için kullandıklarından, Müşavirliğimizin tahminlerine göre Türk işadamlarının yatırımları 1 milyar dolara yakın bir sermaye büyüklüğüne ulaştıkları yönündedir.

Kırgızistan'daki Türk sermayeli yatırımlar içecek, pet perform, bisküvi, şekerleme, çikolata gibi çeşitli gıda ürünleri yanında, mobilya, temizlik maddeleri, çay, un, tuz, şeker, boya, pvc ve plastik boru, yapı malzemeleri üretimi ile alışveriş merkezi işletmeciliği, marketçilik, bankacılık, tekstil üretimi, matbaa, turizm acenteliği, eğitim işletmeciliği, inşaat gibi çok çeşitli alanlarda faaliyet göstermektedirler.

Türkiye'den ihraç edilen mallar, yine Türkiye merkezli veya Kırgızistan'da Türk sermayesiyle kurulmuş distribütörler yoluyla Kırgız pazarına girmektedirler. Müşavirliğimiz değerlendirmelerine göre, Kırgızistan'da bugün, Türk girişimciler tarafından kurulmuş firmalarda 5.000'in üstünde Kırgız vatandaşına doğrudan istihdam sağlanmaktadır.

Öte yandan, Bişkek Serbest Bölgesi'nde 12 Türk sermayeli işletme bulunmaktadır. Söz konusu işletmeler, 384 kişi için iş imkanı sağlamaktadırlar. Söz konusu işletmeler; gıda ürünleri, baskı ve matbaa, tekstil ürünleri, kağıt ürünleri, plastik ürünleri ve kablo üretiminde

faaliyet göstermektedirler. Ayrıca, Karakol Serbest Ekonomi Bölgesi'nde kayıtlı bulunan yaklaşık 100 adet firmadan iki tanesi Türk sermayeli işletmedir.

4. NEDEN KIRGIZİSTAN?

Kırgızistan'ı yabancı iş adamları için cazip kılan özellikler aşağıda sıralanmıştır:

- DTÖ üyesi olan tek Orta Asya Ülkesi'dir
- Bölgenin, en düşük gümrük tarifeleri ve vergi oranlarına sahip ülkelerinden birisidir.
- Yabancı yatırımların desteklenmesine yönelik politikalar izlenmektedir.
- Yönetim sistemi reformlara açıktır.
- Kazakistan ve Çin Halk Cumhuriyeti gibi dünyanın en hızlı büyüyen iki ekonomisi ile komşudur.
- Rusya, Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan ve Çin gibi yakın ve komşu ülkelere ulaşım ve lojistik imkanları mevcuttur.
- Tahkim kararlarının tanınmasına yönelik uluslararası anlaşmalara taraf olmuştur.
- Farklı mal ve hizmet sektörlerinde ülke içi pazarda rekabet azdır ve kar oranları yüksektir.
- Kırgız Ulusal Parası (Kırgız Somu)'nın konvertibl olması ve para transferinin serbestliği önemli bir avantajdır.
- Donür ülke ve uluslararası kuruluşların (BM Kuruluşları, Asya Kalkınma Bankası, İslam Kalkınma Bankası, Dünya Bankası vb.) desteklediği projelerde önemli iş imkanları ortaya çıkabilmektedir.
- Ortalama işçi ve enerji maliyetlerinin düşüklüğü önemli rekabet avantajı sağlamaktadır.
- 57 üniversitenin bulunduğu ülkede eğitim seviyesi yüksektir.
- Dünyanın en büyük açık halk pazarları arasında gösterilen Dordoy Pazarı küçük ve orta büyüklükteki iş adamlarına önemli girişim imkanları sağlamaktadır.

Ülkenin Türk İş adamları için genel avantajları olarak ise:

- Kırgızistan-Türkiye arasında yatırımların karşılıklı korunması ve çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmalarının bulunması,
- Kırgızistan-Türkiye arasındaki vizesiz rejim,
- Ülkede yaklaşık 50.000 kişinin Türkiye Türkçesi konuşuyor olması,
- Türk mal ve hizmetlerine yönelik halkın yüksek kalite algısı ve pazarda rekabetin azlığı,

Hususları sıralanabilir.

5. TÜRK İŞADAMLARI İÇİN KIRGIZİSTAN'DA TİCARET VE YATIRIM FIRSATLARI

Kırgızistan, 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Sovyet kaynaklarından mahrum kalmış, varlıklar tükenmeye yüz tutmuş, özel tüketimde düşüş görülmüş ve kamu harcamaları artmıştır. Bunun sonucunda, ülke GSYİH'sı, 1991-1995 döneminde 1990'daki seviyesinin yarısına inmiştir. Tüm ekonomik göstergeler kötüye gitmiş, hiperenflasyon, artan işsizlik ve reel gelirden düşüş yoksulluğun artmasına yol açmıştır. Ancak, 1993 yılında ulusal para tedavüle girmiş, fiyatlar serbest bırakılmış, ticaret mevzuatı ile tarım sektöründe reform yapılmış, varlıklar özelleştirilmiş ve serbest bir ticaret rejimi kabul edilmiştir. Bu sayede, ekonomi 1996 yılından itibaren düzelmeye başlamıştır. 2005 ve 2010 yıllarında iki halk

ayaklanmasına sahne olan ülke, 2010 yılında parlamenter demokratik sisteme geçmiş ve son üç yılda (2012-2014) yakaladığı ortalama % 5,1 oranında büyüme hızı ile yabancı iş adamları için farklı ticaret ve yatırım fırsatları sunan bir ülke haline gelmiştir.

Bu çerçevede, Kırgızistan'ı çekici kılan belki de en önemli unsur, iş ve yatırım olanaklarının çeşitliliğidir. Ülke'nin ulaştırma altyapısı, telekomünikasyon, hidroelektrik enerjisi, petrol ve gaz, mineraller, metaller ve kıymetli taş madenciliği, mikro elektronik, yün işleme ve tekstil, gıda işleme, hafif demir-çelik tesisleri, tarım (buğday, tütün, bakliyat v.s), tarım alet ve ekipmanları, ambalaj sanayi ve turizm sektörlerinde önemli yatırım olanakları bulunmaktadır. Kırgızistan, büyük ölçüde imalat sanayi ürünleri ithalatçısı bir ülkedir. Bu çerçevede, Türkiye'den Kırgızistan'a; tekstil ve konfeksiyon ürünleri, ev tekstili ürünleri, inşaat makineleri, gıda sanayi ürünleri, tıbbi araç ve gereçler, hafif sanayi ürünleri, mücevherat, kimyasallar, demir dışı metaller gibi ürünlerde önemli ihracat ve yerinde yatırım olanaklarının bulunduğu değerlendirilmektedir.

Öte yandan, Kırgız Cumhuriyeti İstikrarlı Kalkınma Stratejisi (2013 -2017) kapsamında; tarım, sanayi, enerji, ulaştırma, iletişim, lojistik ve dağ madenciliği alanlarında yaklaşık 13 milyar dolarlık 77 projenin yapılması öngörülmektedir. Söz konusu strateji kapsamında, enerji sektöründe 5 yıl içerisinde 16 projeye 7,2 milyar dolar yatırım çekilmesi planlanmaktadır. Dağ madenciliği sektöründe ise 16 projenin gerçekleştirilmesi için 3,1 milyar dolar yabancı yatırımın çekilmesi öngörülmektedir. En büyük altyapı projesi ise 2015 yılında başlanması planlanan 1,5 milyar dolar değerindeki Çin-Kırgızistan-Özbekistan demiryolu inşaatıdır. Tarım ve gıda sektöründe ise 141 milyon dolar değerinde 24 projenin gerçekleştirilmesi planlanmaktadır. Kırgız Cumhuriyeti İstikrarlı Kalkınma Stratejisi kapsamında, farklı ülkelerle halihazırda toplam yaklaşık 5 milyar dolarlık yatırım çekme anlaşması imzalanmış durumdadır.

Kırgız Hükümeti enerji sektörünün gelişimini, Ulusal Kalkınma Stratejisi'nin ana eksenlerinden birisi olarak belirlemiştir. Ülkede yeni enerji yatırımlarının ağırlıklı özel sektör tarafından yapılması ve bu arada Devlete ait tesislerin ise donör ülke ve uluslararası kurumların finansal destekleri ile geliştirilmesi planlanmaktadır. Uzmanlar tarafından yapılan değerlendirmelerde, Kırgızistan'ın hidroelektrik kaynaklarının potansiyelinin % 7,7'sini ve alternatif enerji alanında sahip olduğu kaynakların ise sadece % 1'ini kullanılabildiği belirtilmektedir. Bu çerçevede, Müşavirliğimizce, Türk firmalarına, önümüzdeki yıllarda, Kırgızistan Cumhuriyeti Hükümeti tarafından 2012 tarihinde onaylanan Orta Vadeli Enerji Sektörü Gelişim Stratejisi (2012-2017) kapsamında öngörülen büyük modernizasyon ve sıfırdan yapılacak enerji projelerinde daha aktif rol almaları tavsiye edilmektedir.

Kırgızistan'ın perakende pazarı incelendiğinde; göreceli olarak düşük rekabetin hakim olduğu bir pazar olmasına rağmen, kar marjlarının, her ne kadar tedricen azalsa da, hala çekici seviyelerde bulunduğu görülmektedir. Milli gelirin son yıllarda sürekli artış göstermesi sonucu özellikle Başkent Bişkek'te orta sınıf hissedilir ölçüde büyümüştür. Bu çerçevede, kaliteli ancak pahalı olarak algılanan batı menşeli ürünlere ilgi sınırlı bir kesime hitap ediyorken, kaliteli ancak fiyatı uygun olarak algılanan Türk mallarına olan talebin ise yoğun olduğu gözlemlenmektedir. Ancak, Kırgızistan Türk mal ve hizmet ihracatı açısından sadece 6 milyona yaklaşan nüfusu ile hızla gelişen bir pazar olarak değil, Orta Asya bölgesinde merkezi konumu, bölge ülkelerine göre serbest piyasa koşullarına daha hızlı ayak uydurmuş olması, serbest bölgelerin varlığı, ülkeyi tüm bölgeye yönelik pazara giriş ve yatırım stratejilerinde ayrıcalıklı bir konuma getirdiği değerlendirilmektedir.

Gıda sektöründe; başta şekerleme, bisküvi olmak üzere gıda ürünlerine yönelik talebin artmakta olduğu gözlemlenmektedir. Öte yandan, ülke'nin canlı hayvan ihracatı yapmasına rağmen, kırmızı ette üretim açığı bulunması ve dünyada kırmızı ete olan talebin artması ile birlikte bu sektörde yatırım yapma olanağının olduğu görülmektedir. Ülkede beyaz et tüketim

alışkanlığının düşük olmasına rağmen, kırmızı etin fiyatının her geçen gün artmasının Kırgız halkının tüketim tercihini değiştirmekte olduğu gözlemlenmektedir. Ülkede bulunan tavuk çiftlikleri tüketimi karşılayacak üretimi yapamamaktadırlar. Süt ürünleri üretimi gelişmekte, ancak süt üretim tesislerinin ivedi olarak yeni teknolojik yatırımlara ihtiyacı bulunmaktadır.

İçecek üretimi sektöründe, uluslararası ve yerel ürünlerin, pazarda önemli bir rekabet içerisinde oldukları söylenebilir. Genelde bu fabrikaların üretimi halkın içecek tüketim ihtiyacını karşılamaktadır. Yaz aylarında halkın tercihi, yerel geleneksel içecek ürünlerine (kıymız, maksım) yönelmektedir. Maden suyu, alkolsüz içecekler arasında en fazla tüketilen ürün olarak bilinmektedir.

Öte yandan, Türk firmaları için, Kırgızistan'da hizmetler sektöründe de önemli yatırım ve ticaret imkanlarının bulunduğu düşünülmektedir. İnşaat sektörünün üretimi Kırgızistan Gayrisafi Yurtiçi Hasılasındaki payı yaklaşık %15,3'tür. Halihazırda sektörde 872 müteahhitlik, 205 proje-keşif, 281 üretim şirketi bulunmaktadır. Sözkonusu firmalarda yaklaşık 50.000'in üstünde kişi çalışmaktadır. Gelecek dönemde, ekonominin olumlu olarak gelişmesi ve finansman temininde problemlerin azalması durumunda inşaat sektöründe hızlı artışın devam edeceği düşünülmektedir.

Ayrıca, ülke, sağlık hizmetleri, dizi film ve filmler ile eğitim hizmetleri ihracatı açısından da potansiyel arz ettiği değerlendirilmektedir.

Öte yandan, Kırgızistan, Orta Asya Bölgesi'nde önemli bir turizm merkezidir. Yaklaşık 5,9 milyon büyüklüğünde bir nüfusa sahip Ülkeye, 2014 yılında yaklaşık 3,9 milyon turist gelmiştir. Bu çerçevede, Orta Asya Bölgesi'nde turizm ihtiyacının giderilmesi bakımından Bişkek Şehri ve Kırgızistan'daki Issık Gölü Bölgesi'nin büyük potansiyel arz etmekte olduğu düşünülmektedir.

6. Türk İş Adamları İçin Tavsiyeler

- Kırgızistan ekonomisi istatistiki verilere göre değerlendirildiğinde küçük bir ekonomi ve pazar olarak görülebilir. Ancak bu değerlendirme, büyük potansiyel olduğu düşünülen bazı sektörler için yanıltıcı olabilir. Bu açıdan, Kırgızistan'da iş yapmak isteyen iş adamlarımızın ülkedeki imkanları yerinde görerek karar vermeleri tavsiye edilmektedir. Ayrıca, pazar analizi yapılırken, sadece ülkenin iç pazar olanakları değil, Çin ile Avrupa arasında önemli geçiş koridoru konumu ile Rusya ve Kazakistan gibi büyük pazarlara yakınlığının da dikkate alınmasında fayda görülmektedir.
- Kırgızistan pazarına giriş stratejisi olarak en etkin yöntem, genelde Orta Asya coğrafyasının, özelde de Kırgızistan'ın ticari ve sosyal sistemini tanıyan bir yerel ortakla çalışılmasıdır. Ancak, şirketlerimize, genel iş modeli olarak, Kırgızistan'a gelerek bir şirket kurmaları ve Kırgız partnerleri ile bu şirket üzerinden yapacakları süreli iş sözleşmeleri yoluyla ortak iş yapmaları tavsiye edilmektedir.
- Kırgızistan'da, yatırım ve iş ilişkilerinde kişisel bağlantıların önemi büyüktür. Ayrıca, ülke yasal mevzuatı ile saha uygulamaları arasında zaman zaman farklılıklar olabilmektedir. Bu açıdan, yatırım ve iş ortaklıkları için ülkenin bizzat ziyaret edilmesi, kamu ve özel sektördeki yetkililerle doğrudan görüşülerek ilk elden bilgilerin alınmasında fayda görülmektedir. Bu noktada, Türkiye ve Kırgızistan arasında yıl boyunca düzenlenen sektörel veya genel ticaret heyetleri, alım heyetleri, iş forumları, iş adamı heyetleri gibi ziyaretler ile benzeri organizasyonlara firmalarımızın aktif katılımlarında büyük fayda görülmektedir.
- Kırgızistan ile iş yapmak isteyen firmalarımızın, Kırgız iş dünyasında yaygın olarak görülen kayıt dışı ve gayri resmi yollara başvurmamaları önemle tavsiye edilmektedir.

Firmalarımızın kayıtlı ekonomi içinde kalmaları halinde, Kırgızistan'da rahat ve karlı bir şekilde faaliyet gösterebilecekleri düşünülmektedir.

- Kırgızistan pazarında ürünlerin markaları yerine menşenin önemi olduğu görülmektedir. Avrupa menşeli mallar, Rusya, Güneydoğu Asya, Çin ve Kazakistan ürünlerine göre pahalıdır. Türk ürünlerinin iyi kalite/uygun fiyat özelliği halk tarafından tercih edilmesine sebep olmaktadır. Bu açıdan, firmalarımızın, pazarlama faaliyetlerinde “Kaliteli Türkiye ürünü” imajını sorumlulukla ve öncelikle kullanmaları başarı şanslarını artıracaktır.
- İkili ticaretimizin gelişmesinin önündeki en büyük engel ulaştırma maliyetlerinin yüksekliğidir. Bu bakımdan, iş adamlarımızın, Kırgızistan ile iş yapma modellerini tasarlarırken, ticari ilişkilerde mesafeden kaynaklanan dezavantajı yok edecek veya en azından azaltacak yolları dikkate almaları gerekmektedir. Bu noktada, taşımacılıkta demiryolu kullanımı ve/veya ürünlerin demonte getirilmesi gibi alternatifler yolların da incelenmesi tavsiye edilmektedir.
- Kırgız pazarına yeni ürünler hızla giriş yapmaktadırlar. Halkın okuma yazma düzeyinin yüksek olması, gazete ve dergilerin aktif takip edilmesi yeni ürünlerin tanınmasını kolaylaştırmaktadır. Ayrıca internet kullanıcılarının sayısı da gün geçtikçe artmaktadır. Bu açıdan, firmalarımızın tanıtım faaliyetlerinde bu mecraları da etkin kullanmaları tavsiye edilmektedir. Ayrıca, ülkenin Rusların yaşadığı kuzey bölgelerinde Rusça yayın kanalları fazla takip edilirken, ülkenin güneyi Oş, Celal Abad ve Batken Bölgeleri'nde Kırgızca ve Özbekçe yayınlar, Talas Bölgesi'nde ise Kazakça yayın kanalları izlenmektedir. Bu nedenle yapılacak tanıtımlarda, bölge ve etnik unsurların da dikkate alınmasında fayda görülmektedir.
- Kırgızistan'da yıl boyunca çeşitli sektörlerde fuarlar düzenlenmekte olup, genelde fuar kaliteleri uluslararası standartlara göre düşüktür. Ancak, Türk firmalarının bu fuarlara katılımlarında, yerinde temsil ve tanıtım fırsatı yaratmaları açısından, büyük fayda görülmektedir.
- Kırgızistan'da iş yapmak isteyen firmalarımızın, T.C. Ekonomi Bakanlığı tarafından, ihracata yönelik sağlanan teşviklerden, özellikle de yurtdışı pazarlara markalaşarak açılmaya yönelik sağlanan “ yurtdışı birim açma” ve “pazarlama” desteklerinden etkin bir şekilde faydalanmalarında büyük önem olduğu düşünülmektedir.
- Son olarak, Kırgızistan ile iş yapmak isteyen firmalarımızın, T.C. Ekonomi Bakanlığı Bişkek Ticaret Müşavirliği'nin Kırgızistan pazarı ve iş yapma pratikleri konusunda bilgi ve tecrübelerinden azami ölçülerde faydalanmaya önem vermeleri tavsiye edilmektedir.